

Міністерство освіти і науки України
**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ
ЦЕНТР УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

04074. Київ, Вишгородська, 19

Тел. 430-02-60, 430-43-90

e-mail: nenc@nenc.gov.ua

«28» грудня 2015 р. № 256
На № _____ від _____

Директорам позашкільних навчальних
закладів

Щодо розгляду питання визнання
та розвитку неформальної освіти
Україні в розрізі позашкільної
еколого-натуралістичної освіти

Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України
надсилає інформаційний матеріал щодо розгляду питання визнання та розвитку
неформальної освіти в Україні в розрізі позашкільної еколого-натуралістичної освіти.

Додаток на 5 арк.

Директор НЕНЦ,
доктор педагогічних наук,
професор

В. В. Вербицький

**Інформаційно-методичний матеріал з теми:
“Проблема визнання та розвитку неформальної освіти в Україні в розрізі
позашкільної еколого-натуралістичної освіти”**

Україна задекларувала своє бажання приєднатися до європейської концепції освіти, яка передбачає навчання впродовж усього життя.

Інтеграція до ЄС вимагає визнання неформальної освіти в Україні. Це записано в Угоді про асоціацію, Рекомендаціях Європейської Ради про визнання неформальної освіти та навчання від 2012 року.

Розвитку неформальної освіти сприяють світові організації, такі як ООН, ЮНЕСКО, Європейський Союз, Рада Європи та інші. Саме тому неформальна освіта більш розвинена в Європі, та сприймається європейськими роботодавцями на рівні з формальною освітою.

Існують наступні три основні форми освіти:

1) формальна освіта (formal education) – початкова, загальна середня освіта, середня професійна освіта, вища освіта, освіта після закінчення ВНЗ (аспірантура й докторантура), підвищення кваліфікації й перепідготовка фахівців і керівників з вищою і середньою професійною освітою в інститутах, на факультетах і курсах підвищення кваліфікації й професійної перепідготовки;

2) неформальна освіта (non-formal education) – професійно спрямовані й загальнокультурні курси навчання в центрах освіти, на різних курсах інтенсивного навчання, семінарах, майстер-класах. У відповідності з класифікацією ЮНЕСКО до неформальної освіти належать навчальні програми, курси, семінари, гуртки, лекторії, що організовуються і проводяться поза традиційною системою освіти. Неформальна освіта відбувається у межах формального офіційного середовища, але не є офіційно визнаною, результати навчання не завжди підтверджуються відповідними документами.

3) інформальна освіта (informal education) є загальним терміном для освіти за межами стандартного освітнього середовища – індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя, реалізується за рахунок власної активності індивідів в оточуючому культурно-освітньому середовищі; спілкування, читання, відвідування установ культури, подорожі, засоби масової інформації тощо. При цьому людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві чинники свого розвитку.

Таким чином, **неформальною освітою** є будь-яка організована систематична освітня діяльність, що проводиться поза межами формальної системи для забезпечення обраними (визначеними) видами навчання окремих підгруп населення, як дорослих, так і дітей. Створення системи неформальної освіти може забезпечити умови для самореалізації кожної особистості, морального вдосконалення за рахунок надання широких можливостей у виборі напряму й форм освітньої діяльності, як у професійній сфері, так і в різних сферах дозвілля. У Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу (2000 рік) було підкреслено, що неформальна освіта є рівноправною складовою освітнього процесу протягом всього життя.

У 1991 році представники України разом з колегами з Чехословаччини, Франції та Нідерландів створили Європейську асоціацію установ вільного часу дітей та молоді (European Association for Leisure Time Institutions of Children and Youth, EAICY). Метою діяльності Асоціації є створення єдиного інформаційного простору, розвиток європейського співробітництва в галузі неформальної і позашкільної освіти, взаємне збагачення досвіду організації вільного часу. EAICY є консультативним членом Ради Європи, має постійного представника в Страсбурзі. Штаб-квартира EAICY

знаходиться в Празі (Чехія). Україна представлена у EAICY шістьма організаціями. Крім представників України, до Асоціації входять представники 16 інших європейських країн, а також Казахстану та Південної Африки.

Проблема визнання неформальної освіти в Україні

Сьогодні в Україні спостерігається активізація неформальної освіти, створюються центри раннього розвитку дитини, налагоджується робота клубів школярів, розвиток мережі шкільних Євроклубів та громадських молодіжних рухів, майстерень та лабораторій розвитку креативності. Для молоді активно працюють Майстерні громадської активності, метою яких є адаптація європейського досвіду неформальної громадської освіти в Україні. Існує низка програм міжнародних обмінів, які передбачають розвиток толерантності та міжкультурного діалогу.

Законопроект про визнання неформальної освіти уже зареєстрований під номером 2121. Тобто з моменту ухвалення цього закону держава буде визнавати неформальну освіту, яка сприяє навчанню громадян упродовж усього життя.

Прийняття цього, закону може привнести в державу систему освіти не менші результати, ніж реформування вищої освіти.

У свою чергу, це стимулюватиме волонтерські організації розвивати власні програми неформальної освіти. Окрім того, закон дасть можливість у різних документах, наприклад, програмі "Молодь Україна" на 2016-2020 роки (що зараз розробляється), прямо записувати про державну підтримку неформальної освіти і надавати гранти підтримки молодіжним та громадським організаціям на місцевому рівні для проведення заходів неформальної освіти. Прийняття закону також дасть змогу прописувати у офіційних документах державну (фінансову та не фінансову) підтримку неформальної освіти.

Але, нажаль, сьогодні не існує офіційної статистики з питання специфіки неформальної освіти та її соціального потенціалу (порівняно з традиційною шкільною або вищою освітою), відсутні спеціальні концепції та програми роботи з різними категоріями населення.

Українська освітня система не визнає сертифікатів, отриманих під час неформального навчання. У той же час в рамках вищої освіти Великобританії та Австралії вищі навчальні заклади визнають неформальне навчання. В системі вищої освіти цих країн неформальні курси, тренінги, семінари визнаються як частина формальної освіти, а знання, отримані під час неформального навчання не тільки визнаються релевантними, але і зараховуються до кредитних модулів.

Навчання протягом життя виходить на чільні позиції у світових освітніх процесах – це диктується базовими тенденціями сучасного розвитку людства.

Тому факторами підвищеної уваги до неформальної освіти у сучасному суспільстві є:

- прискорення процесів глобалізації;
- становлення інформаційного суспільства та ускладнення технологічних процесів;
- необхідність забезпечення неперервної освіти протягом життя людини;
- необхідність постійної адаптації особистості до умов сучасності;
- нові вимоги до прояву конкурентоспроможності на ринку праці;
- зріст вимог до системі освіти в сучасній державі;
- збільшення ризиків у дитячо-підлітковому та дитячо-дорослому середовищі.

Мета неформальної освіти складається з багатьох складових, а саме:

- успішна соціалізація учнівської молоді;
- розвиток соціальної творчості учнівської молоді;

- інноваційний розвиток держави;
- забезпечення сталого розвитку суспільства;
- формування активної громадянської позиції у населення України.

Основні напрями неформальної освіти: науково-технічна та художня творчість, краєзнавство та екологія, професійне самовизначення, організація дитячого відпочинку та освітнього туризму, пропаганда здорового способу життя та масового спорту, розвиток міжнаціонального співробітництва, збереження та захист самобутності, культури, мов та традицій українського та народів національних меншин України, патріотичне та громадянське виховання, благодійність та волонтерств.

Соціальними партнерами в системі неформальної освіти є бізнес-структури, навчальні заклади всіх рівнів освіти, позашкільні навчальні заклади, центральні органи влади, наукові центри, родини, місцеві органи виконавчої влади, місцеві громади

Зміст неформальної освіти

Підтримка суспільнозначимих програм та проектів, своєчасне реагування на зміни умов розвитку суспільства складають змістовну основу розширення спектру неформальної освіти всіх категорій населення.

Сучасний зміст неформальної освіти повинен відображати повний спектр освітніх послуг та систему виховання громадянина України.

Ми починаємо навчатися неформально ще з моменту народження. Кожна дитина по-своєму пізнає світ. Вона не знає, як його правильно пізнавати, не знає також, що прописано в системі освіти. Дитина сприймає все те, що їй цікаво та найбільше привертає увагу, тому що вона не стане змушувати себе навчатися. Отже, на прикладі дитини можна пояснити сутність неформальної освіти. Головна її ознака – добровільність та щирий інтерес до предмету навчання.

Дитина підрастає, і тоді вона має вже більший вибір щодо отримання інформації навкруги. Різнобічні творчі учнівські об'єднання, учнівські виробничі бригади та шкільні лісництва, літні табори, тренінги, експедиції, стажування та навіть волонтерство – все це різнобічні прояви неформальної освіти в позашкільній освіті. Визначимо ж тоді цілі організацій, які надають освіту неформального типу для молоді в позашкільній освіті:

- формування активної громадянської позиції підрастаючого покоління (наприклад: робота Дитячого екологічного парламенту, участь у проведенні природоохоронних акцій, конкурсів, проектна діяльність тощо);
- сприяння соціалізації школярів в суспільстві;
- збільшення соціальної та професійної компетеції молоді;
- набуття мотивації до навчання в цілому;
- формування стратегічних життєвих цілей випускників загальноосвітніх навчальних закладів;
- вирішення соціальних проблем місцевого масштабу;
- вдосконалення процесу професійної орієнтації молоді (наприклад: курси квітникарів-аранжувальників, флористів, садівників, Природнича школа учнівської молоді, учнівські виробничі бригади та шкільні лісництва, школа юного фермера, стажування тощо).

У процесі реалізації неформальної освіти знаходять свій розвиток особливі механізми формування і становлення початкових професійних і особистісно-орієнтованих компетенцій молодого громадянина.

До специфічних характеристик неформальної освіти в розрізі позашкільної еколого-натуралістичної освіти відносяться:

- орієнтація на конкретні освітні запити різних груп населення;
- особлива увага до освітніх потреб конкретних категорій осіб (інвалідів, мігрантів, дезадаптантов);
- високий рівень персональної активності, відсутність примусового характеру, власна мотивація;
- розвиток мобільності в швидко змінних умовах сучасного світу;
- гнучкість в організації і методах навчання; організація відносин між учасниками освітнього процесу на взаємній пошані.

Неформальна освіта в межах позашкільних навчальних закладів є фундаментом соціально значимих знань, посиленням академічних курсів навчання або освітніх компонентів проектів щодо допомоги місцевим громадам з питань здійснення суспільно корисної діяльності.

Форми та методи формування освітнього середовища неформальної освіти різноманітні та є недоступними для формальної освіти. Наприклад, методи навчання діяльнісного типу, проектна форма роботи, використання Інтернет ресурсів для навчання (дистанційне навчання). Використання нестандартних освітніх середовищ, які мають сучасне технічне обладнання, інтерактивний формат заходів – все це створює не тільки освітню площадку для учнівської молоді, але і місце професійної перепідготовки педагогів, отримання ними методичних рекомендацій, отримання нових професійних компетенцій. Наприклад, з метою впровадження результатів наукових досліджень проблем позашкільної освіти, наукового супроводу і реалізації методичних ініціатив у позашкільній освіті України НЕНЦ спільно із Інститутом проблем виховання створили Науково-дослідний віртуальний інститут позашкільної освіти. Основою діяльності Інституту є сучасні інформаційно-телекомунікаційні технології, що дозволяють взаємодіяти на відстані, без прямого, особистого контакту. Діяльність Інституту здійснюється за такими напрямками:

- впровадження науково-методичних розробок інноваційного змісту в галузі позашкільної освіти і виховання;
- створення WEB – середовища дистанційної післядипломної педагогічної освіти; банку програмно-педагогічних засобів для використання комп'ютерної техніки в навчальному процесі (електронні підручники, енциклопедії, моделюючі, демонстраційні, контролюючі та навчальні програми та інші);
- забезпечення участі педагогічних працівників в Інтернет-конкурсах, Інтернет-конференціях, Інтернет-проектах, віртуальних методичних семінарах;
- координація науково-методичної та інструктивно-методичної роботи вчених в галузі позашкільної освіти, викладачів вищих навчальних закладів та інститутів системи післядипломної педагогічної освіти з підготовки й підвищення фахового рівня педагогічних кадрів та педагогів і методистів позашкільних навчальних закладів через створення мережевої комунікації суб'єктів фахового простору;
- науково-методична підтримка діяльності студентських груп, гуртків, секцій тощо, діючих у межах статуту і напрямів роботи Інституту;
- видання поліграфічної та електронної продукції;
- висвітлення наукової та практично-методичної діяльності Інституту у WEB – середовищі із збереженням авторських прав згідно чинного законодавства та засобах масової інформації;
- організація різних типів конференцій з використанням засобів телекомунікаційних мереж.

До складу Інституту входять науковці НАПН України, викладачі вищих навчальних закладів, педагогічні працівники НЕНЦу, провідні спеціалісти з

позашкільної роботи різних рівнів управління освітою, педагоги і методисти інших позашкільних навчальних закладів, вчителі базових шкіл м. Києва та України в цілому.

Тобто, формальна та неформальна освіта є двома незамінними явищами різнобічної освіти людини протягом всього життя.